

درآمدی بر نقش نمادین اژدها در آثار فلزی عهد صفوی

دکتر محمد اعظم زاده (عضو هیأت علمی دانشگاه مازندران)

دکتر مصطفی رستمی (عضو هیأت علمی دانشگاه مازندران)

مژگان قاسمی (کارشناس ارشد هنر اسلامی)

انتشارات مارلیک

موسسه آکادمی عالی مداریک
سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

سرشناسه	: اعظم‌زاده، محمد، ۱۳۴۷ -
عنوان و نام پدیدآور	: در آمدی بر نقش نمادین اژدها در آثار فلزی عهد صفوی/ مولفان محمد اعظم‌زاده، مصطفی رستمی، مژگان قاسمی.
مشخصات نشر	: تهران: مارلیک، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۱۱۰ ص: مصور، جدول.
شابک	: 978-600-5284-03-4
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۹۹.
یادداشت	: نمایه.
موضوع	: فلزکاری هنری - ایران
موضوع	: اژدها - اساطیر
موضوع	: ایران - تاریخ - صفویان، ۹۰۷ - ۱۱۴۸ ق.
شناسه افزوده	: رستمی، مصطفی، ۱۳۴۸ -
شناسه افزوده	: قاسمی، مژگان، ۱۳۶۲ -
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۳ ۶۴۷۴۱۷ / الف ۶
رده بندی دیویی	: ۷۳۹ / ۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۷۴۷۵۹۵

انتشارات مارلیک - تلفن: ۶۶۴۰۹۸۷۷

WWW.MARLIKART.COM

نام کتاب: در آمدی بر نقش نمادین اژدها در آثار فلزی عهد صفوی

تألیف: محمد اعظم زاده ، مصطفی رستمی ، مژگان قاسمی

ناشر: انتشارات مارلیک

شمارگان: ۱۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۳

بهاء: ۸۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۲۸۴-۰۳-۴ ISBN ۹۷۸-۶۰۰-۵۲۸۴-۰۳-۴

* کلیه حقوق ناشر محفوظ است و هر گونه برداشت از طرح روی جلد و متن این اثر بدون اخذ مجوز کتبی پیگرد قانونی دارد *

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۷.....	پیش‌گفتار.....
۹.....	مقدمه.....
۱۱.....	فصل اول.....
۱۱.....	گذری بر نقوش در آثار فلزی در تاریخ هنر ایران.....
۱۱.....	نقوش روی آثار فلزی در دوران قبل از اسلام.....
۲۴.....	نقوش روی آثار فلزی در اوایل دوران اسلامی.....
۲۷.....	نقوش روی آثار فلزی دوره سلجوقی.....
۳۱.....	نقوش روی آثار فلزی دوره ایلخانی.....
۳۵.....	نقوش روی آثار فلزی دوره تیموری.....
۳۷.....	نقوش روی آثار فلزی دوره صفوی.....
۴۵.....	فصل دوم.....
۴۵.....	جایگاه نقش نمادین اژدها در ایران.....
۴۵.....	مقدمه.....
۴۶.....	اژدها در جهان اساطیر.....
۵۰.....	نمادشناسی اژدها.....
۵۴.....	اژدها در روایت‌های مذهبی.....
۵۹.....	فصل سوم.....
۵۹.....	نقش نمادین اژدها در آثار فلزی عهد صفوی.....
۵۹.....	مقدمه‌ای بر فلزکاری دوره صفوی.....
۶۱.....	نقش نمادین اژدها در طراحی غلّم‌ها.....
۶۶.....	نمونه طراحی‌های نمادین اژدها روی غلّم‌های دوره صفوی.....
۷۹.....	نقش نمادین اژدها روی کوبه در و قفل.....

۸۶.....	نقش نمادین اژدها در شمشیر
۹۵.....	سخن آخر
۹۹.....	کتابنامه
۱۰۳.....	فهرست تصاویر
۱۰۵.....	نمایه

www.ketab.ir

پیش‌گفتار

مجموعه آثار فلزی در تمدن ایران زمین نشان می‌دهد که ایرانیان هم در ساخت آثار فلزی مهارت داشته و هم از این هنر-صنعت در بیان اعتقاد باورهایشان بهره برده‌اند. آثار فلزکاری ایرانی به ویژه آثار عهد صفوی علاوه بر کاربرد، تجسمی از احیاء سنت‌ها و آیین‌ها هستند، که در قالب‌های متعدد تصویری بیان شده‌اند. بی‌شک مطالعه و کنکاش در شیوه ساخت و شناخت ارزش‌های تصویری این دوران می‌تواند جنبه‌های پنهان اشکال، خلاقیت هنرمند، کیفیت طراحی و ارتباط صورت و معنای آثار را آشکار سازد.

از اهداف تحقیق پیش‌رو، معرفی و آشکارسازی هویت پنهان اشکال نمادین و شناخت چگونگی بازسازی و نه بازنمایی (تقلید) هنرمندان است و این‌که چگونه از سنت تصویری و نوشتاری عهد کهن ایران و جامعه معاصر عهد صفوی بهره برده‌اند. با معرفی و تحلیل نقوش فلزکاری این عهد، ضمن آشنایی با کیفیت آثار و میزان آشنایی هنرمندان با مفاهیم مذهبی و مهمترین جلوه‌های اعتقادی فرهنگ اسلامی در عهد صفوی، توجه نسل جدید و معاصر به گنج‌های فراموش شده‌ی به جامانده از سنت‌دیداری متمرکز می‌شود.

نگارندگان این تحقیق بنا به ضرورت حفظ و صیانت از مفاهیم معنوی و با تأکید بر تحقیقات کتابخانه‌ای و میدانی، سعی در رمزگشایی بخش کوچکی از تصویر طراحی شده در هنرهای سنتی را دارند تا در عصر فن‌آوری و سرعت، این خاطره‌ها فراموش نگردد، چرا که خاطره‌ها حاصل دردها، رنج‌ها، و باورهای شیرین آیینی است.

مطالب پیش‌رو ضمن خلاصه‌گویی، بسیار ساده و روان تشریح شده‌اند و سعی گردیده ضمن تشریح ویژگی‌های شکلی نقوش و احجام فلزی عهد صفوی به تحلیل یکی از نقشمایه‌های اصیل و اساطیری ایران یعنی نقش نمادین اژدها بپردازد که در آثار فلزی این دوران به طرز خلاق بازسازی شده است و در این روند، سیر تحول نمادین این تصویر را از دوران گذشته تا عهد صفوی بررسی و چکیده‌ای از تحول معنایی آن را ارائه دهد.

در طول تاریخ هنر ایران در دوران اسلامی، همیشه بین اثر هنری و مفهوم نمادین آن، ارتباط بسیار نزدیکی وجود داشته است، به طوری که هنرمندان مسلمان توانسته‌اند بسیاری از مفاهیم معنوی را در قالب نقش‌های تزیینی مبتنی بر اصول زیبایی شناختی ارائه نمایند. گرچه همین توجه بیش از حد هنرمندان به جنبه‌های تزیینی و ایجاد لطافت و رعایت مبانی زیباشناختی سبب شده است برخی محققین غربی در دهه‌های گذشته تصور کنند که هدف اصلی هنرمندان از طرح این گونه نقش‌ها، تأکید بر جنبه تزیینی بوده و نقش‌ها فاقد هرگونه مفهوم و معنایی نمادین می‌باشند. از میان انبوه نقوش تزیینی، نقوش حیوانات تخیلی یا اسطوره‌ای از جمله طرح‌هایی محسوب می‌شوند که از همان ابتدای دوران اسلامی جای خود را در هنر فلزکاری ایران باز نموده و سهم عمده‌ای در انتقال مفاهیم بلند نظر هنرمندان فلزکار ایفا کرده‌اند. از جمله مهم‌ترین این نقوش می‌توان به طراحی نمادین اژدها اشاره کرد.

در دوره صفویه، هنرمند مسلمان ایرانی همواره رسالت خود را در آذین «کلام الله» می‌جوید. او سادگی، پاکی و احتراز از تجمل‌صوری را با استعانت از قرآن کریم و شخصیت پیامبر اکرم (ص) به وضوح می‌نماید. اعتقاد به مذهب تشیع در دوره صفوی، بسیاری از هنرمندان و صنعت‌گران این دوره را واداشت تا با در نظر گرفتن موقعیت سیاسی و مذهبی آن دوران، این جنبه‌های معنوی را در هنرهای سنتی خود به ویژه در فلزکاری به کار گیرند. همچنین این اعتقاد سبب گردید تا برای گسترش هرچه بیشتر مکتب تشیع، استفاده از نقوش گیاهی ساده شده و خط نگاره‌ها و یا نقوش حیوانی مانند نقش اژدها در آثار هنری فلزکاری از جمله علم‌ها، جام‌های فلزی و ادوات جنگی به کار برده شود. موضوع نوشتار پیش‌رو درآمدی بر نقش نمادین اژدها بر روی آثار فلزی دوره صفویه است. نقش اژدها یکی از مهم‌ترین حیوانات اسطوره‌ای در اغلب اقوام و تمدن‌های باستانی ایران و جهان نیز محسوب می‌شود. بدیهی است که انعکاس این نقش اسطوره‌ای در هنر فلزکاری، روشن‌گر مفاهیم رمزی و نمادین آن خواهد بود و حضور کیفی آن را بیش از حضور کمی آشکار خواهد ساخت.